

*Маркович Х. М.,**старший викладач кафедри цивільного права і процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ

Анотація. Стаття присвячена теоретичному аналізу політичних партій як суб'єктів правової ідеології. У статті політичні партії розглядаються як важливі суб'єкти формування та реалізації державної правової політики. Вони наділені можливістю реалізовувати свої програмні положення у виконавчій владі, парламенті та виражати суспільні інтереси. Проаналізовано поняття політичної партії та різноманітні підходи до визначення її сутності. Представлено класифікацію функцій політичних партій в Україні. Доведено, що чим більший функціонал у політичній партії, тим значніший її вплив на суспільне та політико-правове життя. Особливу увагу акцентовано на ролі політичних партій як носіїв правової ідеології у правотворчому процесі. Питання правотворчості та джерел права є відправною точкою у процесі пізнання всіх інших правових інститутів та самого права. З'ясовано, що важливим питанням реалізації правової ідеології на етапі правотворчості є її здатність орієнтувати суспільство у політико-правовій площині. У цьому виражається нормативний характер правової ідеології. Відзначено, що нормативність правової ідеології передбачає доступність розуміння прийнятого нормативно-правового акта. Показано важливе значення для правотворчих процесів правових ідей щодо розвитку законодавства. Встановлено, що основу правотворчого рішення повинні складати певні ідеологічні критерії. Вони є стрижнем як правотворчого процесу, так і правозастосовної практики. Правова ідеологія як структурована система, що складається з відповідних елементів, має відповідати цим критеріям. Констатовано, що правова ідеологія включає правові ідеї, концепції, погляди, правові принципи, мету прийняття нормативно-правових актів. У такий спосіб вона всебічно охоплює правотворчий процес. Досліджено, що питання правотворчості безпосередньо пов'язане з питанням реалізації правової ідеології, її коригуванням та оновленням. Обґрунтовано, що національна законодавча база потребує постійного вдосконалення та відповідності реальному стану суспільства.

Ключові слова: держава, право, правова ідеологія, правосвідомість, політична партія, правотворчість, нормативно-правовий акт.

Постановка проблеми. Сьогодні на долю української держави випало проходження одного з найскладніших періодів своєї історії. Події 2014–2022 р.р. диктують нові виклики у зміцненні незалежності нашої країни та протистояння спробам її розколу. Для подолання цих проблем значну роль відведено правовій ідеології та її носіям – політичним партіям. Суб'єктами правової ідеології можна назвати політичні партії, оскільки вони, будучи учасниками правотворчої практики, так чи інакше сприяють правотворчим органам при підготовці проєкту нормативного акта, його обговоренні, доопрацюванні тощо. З огляду на це, партії набувають все більшої ваги в державному і громадському

житті. Зважаючи на цей невідкладний суспільний запит актуальним є дослідження участі політичних партій у формуванні правової ідеології держави, зокрема, через правотворчий процес.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню поняття політичної партії, її участі у виборчому процесі та ідеологіям політичних партій присвячено значну кількість наукових доробок. У цьому дослідженні ми зробили спробу розглянути політичні партії як одні з основних носіїв правової ідеології в контексті творення норм права. Теоретично-правову базу нашого наукового пошуку склали праці таких науковців: Є. Бородин, І. Артеменко, В. Кириченко, М. Недюха, В. Риндюк, С. Рябов, А. Ткачук, А. Тиронта та ін.

Метою статті є теоретично-правовий аналіз політичних партій як основних суб'єктів правотворчого процесу та правової ідеології української держави.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку української держави важливе значення відводиться національній політико-правовій ідеології, орієнтованій на європейські стандарти демократії. Суспільні трансформації, зміна цінностей та орієнтирів державно-правового й соціального розвитку в країні посилюють роль та вплив політичних партій на всі сфери державної політики. Тому одним із важливих суб'єктів формування та реалізації державної правової політики можна вважати політичні партії, які наділені можливістю реалізувати свої програмні положення у виконавчій владі, парламенті та виражати суспільні інтереси.

Для з'ясування ролі та значення політичних партій в житті держави та суспільства, передусім, слід звернутися до Закону України «Про політичні партії». Так, ст. 2 згаданого вище Закону трактує політичні партії як «зарєєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах» [1].

Варто відзначити, що попри значний науковий доробок у дослідженні поняття політичної партії, сьогодні відсутнє його єдине визначення. Сучасними дослідниками запропоновано різноманітні підходи до визначення сутності політичних партій. Однак, більшість науковців схильні до думки, що політичні партії є організаціями, які забезпечують діяльність урядових лідерів та громадської думки, а їх безпосереднім обов'язком є відкрита публічна діяльність, здійснювана на основі конституційних демократичних методів [2, с. 65]. У будь-якому разі політичну партію утворює спільність людей, які об'єдналися для вираження суспільних інтересів та їх представництва у владних структурах. У цьому аспекті партії відіграють роль однієї з основних компонентів громадянського суспільства та політико-правової системи.

Загальновідомим є той факт, що політичні партії виконують наважливу роль у політико-правовому житті суспільства. Саме у функціях, які здійснюють політичні партії полягає їхнє соціальне призначення. Так, під функціями політичних партій науковці розглядають основоположні напрями та види діяльності, які визначають сутність і завдання цього інституту, що реалізуються у законодавчо закріплених формах і методах [3, с. 69].

Сьогодні, на превеликий жаль, відсутня досконала конституційно-правова регламентація функцій політичних партій. На доктринальному рівні існує низка підходів щодо сутності, змісту та функцій політичних партій. Цікавою, на наш погляд, видається класифікація функцій політичних партій, запропонована С. Рябовим. Так, науковець виділив ідеологічну, пропагандистську, агітаційну функції. Також до останніх відніс боротьбу за владу на усіх рівнях, оцінку та критику дій державних органів; участь у роботі парламентських структур та їх формуванні; виховання громадських лідерів [4, с. 75]. Не піддаючи сумніву значущість наведених автором функцій, слід відмітити, що запропонована класифікація не є вичерпною. У доповнення до цього переліку слід віднести інтеграційну функцію. В цьому напрямку політична партія проводить необхідні заходи щоб об'єднати усі прогресивні сили у суспільстві для забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина. Отже, чим більший функціонал у політичній партії, тим значніший її вплив на суспільне та політико-правове життя. Проте, не варто забувати про проблему якості та повноти виконання своїх функцій політичними партіями. Тому, вважаємо, що основним показником ефективності політичних партій мають бути досягнені ними результати згідно з поставленими цілями.

Щодо класифікацій політичних партій, то варто погодитись з цінною думкою М. Недюхи, який в основу класифікацій усіх політичних партій в Україні заклав ідеологічний принцип. І це цілком зрозуміло, оскільки партії формуються та розвиваються у відповідності до загальносвітових традицій. Ключові ознаки ідеологічних засад політичних партій аналогічні традиційним, тому до них логічним є вживання загальноприйнятих назв, з однією умовою – застосування терміну «націоналізм» до консервативної ідеології в Україні. Науковець слушно наголосив на ідеологічних засадах політичних партій як базовій характеристиці та основі їх діяльності [5, с. 51].

В контексті нашого дослідження хочемо акцентувати увагу на ролі політичних партій як носіїв правової ідеології у правотворчому процесі. У демократичній державі, на наше переконання, влада повинна бути максимально наближеною до народу та враховувати його думку при ухваленні рішень. Окреслене питання в такому ракурсі мало вивчалось науковцями, оскільки більшість з них досліджували політичні партії в межах виборчого процесу, політичної ідеології та пропаганди.

Питання правотворчості та джерел права є відправною точкою у процесі пізнання всіх інших правових інститутів та самого права. У світі праву надається роль найважливішого нормативного регулятора суспільних відносин. Юридичні норми регламентують більшість сфер, де активно виявляють себе держава, суспільство та особистість.

Згідно зі ст. 12 Закону України «Про політичні партії в Україні», політичні партії мають право ідейно, організаційно, матеріально підтримувати об'єднання громадян, зокрема, молодіжні, жіночі та ін. [1]. Максимально ефективно така підтримка надається політичними партіями, представленими

у Верховній Раді України. Саме вони можуть брати безпосередню участь у прийнятті важливих рішень. Тому партії, що мають представництво у Верховній Раді України, визначають та готують необхідні зміни до законів України, розглядають та приймають відповідні законопроекти, періодично ініціюють та беруть участь у парламентських слуханнях [6].

Звертаючись до Основного Закону нашої держави, у ст. 75 Верховна Рада України визнається як єдиний орган законодавчої влади в Україні, який ухвалює нормативно-правові акти вищої юридичної сили у формі законів України. Також нормативного характеру можуть набувати постанови Верховної Ради України, що належать до підзаконних нормативно-правових актів. Ст. 85 Конституції України до переліку повноважень цього законодавчого органу відносить прийняття законів. Також ст. 93 зазначає про право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України, яке належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України [7]. У такий спосіб політичні партії виступають творцями правової ідеології держави і беруть активну участь в українському державотворенні та правотворчості.

Для з'ясування впливу правової ідеології на правотворчі процеси слід розглянути поняття правотворчості. Так, В. Риндук розглядає правотворчу діяльність як один з видів юридичної діяльності, спрямовану на встановлення, зміну та скасування правових норм суб'єктами публічної влади у юридичній формі законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів в межах їхніх повноважень [8, с. 139].

Отже, це діяльність компетентних органів держави щодо видання норм права та результат цієї діяльності, що виражається у вигляді юридичного документа – закону. Це дозволяє вказати на ту обставину, що вплив правової ідеології виявляється нею, по-перше, як на правотворчість, так і, по-друге, на остаточний результат – текст права. Перший аспект зазначеного впливу правової ідеології на правотворчість виражається в тому, що будучи одночасно як певною науковою теорією (наприклад, концепцією соціальної держави), так і сукупністю тверджень, думок і положень, які приймаються без доказів, аксіоматично (наприклад, про верховенство правового закону у житті суспільства), правова ідеологія виступає загальною підставою для інтерпретації правових подій. Другий аспект впливу правової ідеології (на текст права у його формально-юридичних обрисах) очевидніший. Він має підсумковий характер і виражається у тому, що в текст законодавчого акта інкорпорується певні ідеологічні постулати, які дозволяють номінувати норми права як ідеологічний інструментарій, що виражає думку певного прошарку суспільства щодо того чи іншого питання.

Важливим питанням реалізації правової ідеології на етапі правотворчості є її здатність орієнтувати суспільство у політико-правовій площині. У цьому виражається нормативний характер правової ідеології. Посилення нормативності при реалізації правової ідеології є єдиною можливістю переведення цього феномена з рівня декларативних тверджень до реальної практики. Водночас, слід зауважити, що останніми десятиліттями значно змінилося видове розмаїття правових норм. З'явилися так звані спеціалізовані норми (норми – принципи, норми – цілі, норми-декларації тощо). Вони не мають санкцій, а отже, ні до чого не зобов'язують, а тому нерідко їх важко здійснити.

У доповнення до цього, потрібно зазначити, що нормативність правової ідеології передбачає також доступність розуміння суб'єктами соціально-правового процесу прийнятого

нормативно-правового акта. Так, незважаючи на проведені експертизи вітчизняних законів, спостерігається зайва наукоподібність, що об'єктивно сприяє відторгненню закону, його неприйняттю вже на рівні правової самосвідомості суб'єкта права. Оскільки така категоріальна наповнюваність нормативно-правового акта є звичною для юриста, але не для пересічного громадянина. Ясність та доступність є засобами «інтервенції» правових ідей у правосвідомість суспільства. Якщо щось заважає здійсненню цієї «інтервенції», це об'єктивно руйнує правову ідеологію. Водночас, слід, на наше переконання, зобов'язати законодавця коментувати прийнятий нормативно-правовий акт щодо значення правових категорій, що містяться в ньому. При цьому слід зазначити, що коментування має бути автентичним.

Важливе значення для правотворчих процесів, на думку науковців, відіграє ідеологічна база права, правові ідеї щодо подальшого розвитку законодавства, правова свідомість громадян та суспільства загалом. Також держава, зводячи правові ідеї в закон, створюючи нормативно-правові акти, здійснює юридичне закріплення державної волі через діяльність законодавчих органів. Перераховані фактори формують основу для ефективного здійснення правотворчої діяльності, активного випереджачого впливу права на суспільні відносини [9, с. 212].

Окремо слід наголосити на правовому усвідомленні громадянами дійсності, де, на жаль, правосвідомості властиві певні деформації. Вони можуть спотворювати правові установки в соціумі, деформувати правовий світогляд громадян, правову ідеологію громадян, руйнуючи основи державного устрою. З метою запобігання такому процесу, громадяни повинні вивчати норми права та їх роль, дотримуватися законодавчих приписів та працювати над рівнем особистої правової культури [10, с. 244]. Щоб цього досягти держава повинна підготувати усі умови для формування здорової правової свідомості населення. Це може бути: затвердження державних програм щодо правового виховання суспільства; поліпшення якості правової освіти молоді; забезпечення вільного доступу до правової інформації; гарантування громадянам захисту та реалізації їхніх законних прав, тобто виконувати усе можливе аби людина була захищеною у своїй державі. У такий спосіб норми права не будуть нівелюватися суспільством, а роль правової ідеології в правотворчих процесах та й державі загалом лише зростатиме.

Характеризуючи роль правової ідеології у правотворчому процесі, варто відзначити, що основу правотворчого рішення повинні становити певні ідеологічні критерії, які є своєрідними стабілізаторами правотворчого процесу. Критерії правової ідеології є стрижнем як правотворчого процесу, так і правозастосовної практики. А правова ідеологія як структурована система, що складається з відповідних елементів, має відповідати цим критеріям. До таких критеріїв ми б віднесли: контрольованість діяльності державних структур з боку учасників політико-правового процесу; існування держави, суспільства та людини як паритетних взаємопроникних компонентів цілісного соціуму; критерій національної безпеки.

Як зазначалося раніше, правова ідеологія включає правові ідеї, концепції, погляди, правові принципи, оцінку перспектив розвитку права, мету прийняття нормативно-правових актів і у такий спосіб вона всебічно охоплює правотворчий процес. Нормативно-правові акти, а також діяльність відповідних суб'єктів із їх створення, в контексті нашого дослідження, це представлені у Верховній Раді України політичні партії, формують національну правову систему.

Висновки. Підводячи підсумки нашої наукової розвідки, варто зазначити, що питання правотворчості – це питання реалізації правової ідеології та водночас її коригування і оновлення, оскільки процес правотворчості об'єктивно інноваційний. Навіть коли сьогодні законодавча база з певного питання практично сформована, вона потребує постійного вдосконалення для її відповідності реальному стану суспільства. Тому партії, які представляють у Верховній Раді України суспільні інтереси повинні продовжувати робити все, що входить до їх повноважень на рівні законодавчої влади для формування державної політики та правової ідеології у кожному окремому напрямку. Отже, правотворчий процес, що перебуває під впливом правової ідеології, повинен реалізовуватися як адаптаційний, моральний та модельно-прогностичний. У процесі реалізації функцій правової ідеології до останньої допустимо пред'являти чіткі критерії, що дозволяють діагностувати її відповідність соціальним очікуванням громадянського суспільства.

Література:

1. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 23. Ст. 118.
2. Тирон А. Концептуальні підходи до дослідження політичних партій. *European political and law discourse*. 2014. Vol. 1. Issue 5. P. 63–75.
3. Політико-правова система України: курс лекцій : навч. посіб. / за заг. ред. В. М. Кириченка. Запоріжжя : ЗНТУ, 2016. 204 с.
4. Рябов С. Г. Політичні вибори : навч. посіб. Київ : Тандем, 1998. 94 с.
5. Недюха М., Михайлич О. Ідеологія як критерій класифікації політичних партій. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 45–53.
6. Бородин Є, Артеменко І. Участь політичних партій у формуванні державної молодіжної політики: досвід парламентських слухань. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_04\(11\)/11beidps.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_04(11)/11beidps.pdf) (дата звернення: 28.09.2022).
7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
8. Риндюк В. І. Правотворчість як вид юридичної діяльності: праксеологічний аспект. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. 2019. Вип. 4(44). С. 137–142.
9. Общая теория права : учебник для юридических вузов / Ю. А. Дмитриев, И. Ф. Казьмин, В. В. Лазарев и др. ; под общ. ред. А. С. Пиголкина. 2-е изд., испр. и доп. М. : Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 1996. 384 с.
10. Ткачук А. С. Деформації правосвідомості: їх сутність та наслідки. *Актуальні проблеми політики*. 2011. № 43. С. 56–57.

Markovych Kh. Political parties as subjects of legal ideology

Summary. The article is devoted to the theoretical analysis of political parties as subjects of legal ideology. The paper considers political parties as essential subjects in forming and implementing state legal policy. They have the opportunity to implement their program provisions in the executive power and the parliament and express public interests. The concept of a political party and various approaches to defining its essence are analyzed. The classification of the functions of political parties in Ukraine is presented. It has been proven that the greater the functionality of a political party, the greater its influence on social and political-legal life. Special attention is focused on the role of political parties as carriers of legal ideology in the law-making process. The issue of law-making and sources of law is the starting point in the process of learning about all other legal institutions and the law itself. It was found

that an essential issue in implementing legal ideology at the stage of law-making is its ability to orientate society in the political and legal sphere. It expresses the normative nature of legal ideology. It was noted that the normativity of legal ideology presupposes the availability of understanding of the adopted normative legal act. The importance of legal ideas regarding the development of legislation for law-making processes is shown. It was established that specific ideological criteria should form the basis of a law-making decision. They are the core of both the law-making process and law enforcement practice. Legal ideology must meet these criteria as a structured

system of relevant elements. It has been established that legal ideology includes legal ideas, concepts, views, legal principles, and the purpose of adopting normative legal acts. In this way, it comprehensively covers the law-making process. It has been investigated that the issue of law-making is directly related to the point of the implementation of legal ideology, its adjustment, and its renewal. It is substantiated that the national legislative framework needs constant improvement and compliance with the actual state of society.

Key words: state, law, legal ideology, legal awareness, political party, law-making, legal act.